

1800-talets utbildningsrevolution

ESBJÖRN LARSSON*

Uppsala universitet

Skola och utbildning utgör centrala delar i de flesta människors liv i dag. Så har det emellertid inte alltid varit. Den utveckling som skett sedan början av 1800-talet kan närmast beskrivas som en utbildningsrevolution, där skola gick från att vara något som angick ett fåtal till att 100 år senare vara något som berörde i stort sett alla.¹ Den utveckling som skedde däremellan var inte bara en kraftig utbyggnad av antalet skolor, utan skola som företeelse genomgick också en kraftig utveckling mot vad vi i dag förknippar med skolgång, såsom våra moderna skolämnen, lärarledda lektioner och åldersbaserade skolklasser.²

Ser man till 1700-talets trivialskolor präglades de fortfarande av antikens *trivium* som omfattade grammatik, retorik och dialektik,³ och det var först under 1800-talets andra hälft som exempelvis de moderna

* Professor i utbildningshistoria och docent i historia

Essän bygger på författarens installationsföreläsning vid Uppsala universitet den 12/11 2018.

1. Begreppet utbildningsrevolution syftar här på den dramatiska utbyggnaden och förändringen av skolans innehåll och betydelse som skedde under 1800-talet. För en närmare beskrivning av denna utveckling i Sverige, se ex. Esbjörn Larsson, *En lycklig mekanism: Olika aspekter av växelundervisningen som en del av 1800-talets utbildningsrevolution* (Uppsala 2014) s. 1–30; Esbjörn Larsson, "Mass Teaching without the Masses: Challenges during the Rise of Mass Education in Sweden, approx. 1810–1880", i Marcelo Caruso (red.), *Classroom Struggle: Organizing Elementary School Teaching in the 19th Century* (Frankfurt am Main 2015) s. 157–178.

2. Denna text fokuserar framför allt på skolans utveckling som en del i 1800-talets utbildningsrevolution. Begreppet kan dock förstås vidare såsom en förändring som påverkade en lång rad områden i samhället. Se Anne Berg, Esbjörn Larsson & Johannes Westberg, "Att studera omvälvande förändringar: Revolutioner, paradigmskiften och epistemiska brott i studiet av utbildning", i Anne Berg, Esbjörn Larsson, Madeleine Michaëlsson, Johannes Westberg & Åkerlund, Andreas (red.), *Utbildningens revolutioner: Till studiet av utbildningshistorisk förändring* (Uppsala) s. 13–18 och där anförd litteratur.

3. Stefan Rimm, *Vältalighet och mannafostran: Retorikutbildningen i svenska skolor och gymnasier 1724–1807* (Uppsala 2011) s. 79–84.

språken och de naturvetenskapliga ämnena blev ett stående inslag i den undervisning som bedrevs vid läroverken.⁴ Likaledes var det först under 1800-talet som skoldagen kom att domineras av lärarledda lektioner som bedrevs efter fastställda timplaner.⁵ Längre saknades även en fastställd ålder vid vilken man började skolan, och som undersökningar av inskrivningsmatriklar från Katedralskolan i Uppsala visat var det långt in på 1800-talet vanligt att familjer valde att sätta flera av sina söner i skolan samtidigt, även om det skilde så mycket som fyra år mellan den äldste och den yngste sonen.⁶

Vidare finns det också exempel som visar att utbildning fick en annan betydelse än tidigare i och med att skolgång kom att tillskrivas ett eget värde, utöver de kunskaper som undervisningen förmedlade. Ett tydligt exempel på detta finner vi vid Kungl. Krigsakademien på Karlbergs slott i Stockholm, som utbildade blivande officerare för den svenska krigsmakten. Från början av 1800-talet finns det flera exempel på kadetter som lämnade akademien utan examen för att bli officerare, vilket kan jämföras med situationen under 1860-talet, då även personer med sjöofficersexamen från Karlskrona och erfarenhet från långa sjöresor måste komma till Karlberg för att avlägga just Krigsakademiens officersexamen.⁷

Mot bakgrund av dessa förändringar vill jag i denna essä visa på hur man kan förstå mekanismerna bakom den utveckling som skedde på skolorområdet under 1800-talet.

Olika perspektiv på skolsystemets expansion

När det gäller försöken att förklara denna utveckling finns det flera exempel på förklaringsmodeller. En förklaring som bitit sig kvar i populärvetenskapliga beskrivningar av skolans historia är den som tar utgångspunkt i dagens demokratiska skola och beskriver skolans historia

4. Esbjörn Larsson, "Från lärd skola till läroverk: läroverksutbildningens utveckling i Sverige från rikets delning till 1878 års skollag", *Skolhistoriskt arkiv* 32 (2009) s. 18–44; Peter Bernhardsson, *I privat och offentligt: Undervisningen i moderna språk i Stockholm 1800–1880* (Uppsala 2016) s. 167–189.

5. Rimm (2011) s. 84–89; Bror Rudolf Hall (red.), *Sveriges allmänna läroverksstadgar 1561–1905. 8/9, 1856 och 1859 års stadgar för elementarläroverken* (Lund 1924) s. 50–58.

6. Observationen bygger på analyser av de 3 302 lärjungar som skrevs in vid Uppsala katedralskola under perioden 1807–1863. Ragnar Norrman & Birgit Stenmark (red.), *Uppsala katedralskolas matrikel 1806–1864* (Uppsala 2006) s. 22–272.

7. Esbjörn Larsson, *Från adlig uppfostran till borgerlig utbildning: Kungl. Krigsakademien mellan åren 1792 och 1866* (Uppsala 2005) s. 123–131.

såsom driven av en strävan mot detta slutmål.⁸ Mer systematiska studier av utvecklingen på skolområdet under 1800-talet har emellertid visat att det finns väldigt lite stöd för denna förklaringsmodell, vilket i sig inte är så konstigt i och med att det demokratiska genombrottet är ett 1900-talsfenomen.⁹

Ett annat traditionellt sätt att förklara 1800-talets revolutionsartade utveckling inom skolväsendet är att utgå från skolans moderna funktion som kunskapsförmedlare och se skolans expansion som ett svar på de nya kunskapskrav som industrialiseringen ställde på människor.¹⁰ Också denna förklaringsmodell är problematisk, även om en utbredd skolgång under slutet av 1800-talet mycket väl kan ha underlättat Sveriges industrialisering.¹¹ Den hjälper nämligen föga för att förklara skolsystemets uppkomst, då det var en process som började långt innan industrialiseringen.¹² Det är också ofta svårt att se någon direkt koppling mellan utbildning och behovet av kunskap under 1800-talet, eftersom skoldervisning i regel inte anpassades efter arbetsmarknadens behov.¹³

En annan funktionalistisk modell är den marxistiska, som ser utbildningens utbyggnad från och med 1800-talet som ett svar på nya produktionsförhållandens behov av en disciplinerad arbets-

8. Denna form av historieskrivning har närmare undersökts i bland annat Esbjörn Larsson, "On the Use and Abuse of History of Education: Different uses of educational history in Sweden", i Jesper Eckhardt Larsen (red.), *Knowledge, Politics and the History of Education* (Münster 2012) s. 106–110; Esbjörn Larsson, "Om utbildningshistoriens nytta och skada: Svensk utbildningshistorisk historiografi i nietzscheansk belysning", *Uddannelseshistorie* 50 (2016) s. 92–95.

9. Denna argumentation bygger på Esbjörn Larsson, "Enhetsskoletanken som försvann: En studie av radikala och reformistiska tankar kring skolväsendets utveckling under 1800-talet", i Anne Berg, Esbjörn Larsson, Madeleine Michaëlsson, Johannes Westberg & Andreas Åkerlund (red.), *Utbildningens revolutioner: Till studiet av utbildningshistorisk förändring* (Uppsala 2017) s. 19–44.

10. Uttryck för en sådan funktionalistisk förklaringsmodell hittar man exempelvis i Edwin George West, *Education and the industrial revolution* (London 1975) s. 256; Birgitta Odén, "Läskunnighet och samhällsförändring", *Forskning om utbildning: Tidskrift för analys och debatt* 1 (1975) s. 27.

11. Se Lars G. Sandberg, "The Case of the Impoverished Sophisticate: Human Capital and Swedish Economic Growth before World War I", *The Journal of Economic History* 39:1 (1979) s. 225–241.

12. Se ex. Bengt Sandin, *Hemmet, gatan, fabriken eller skolan: Folkundervisning och barnuppföstran i svenska städer 1600–1850* (Lund 1986) s. 25–27.

13. Se ex. Fritz Ringer, "Introduction", i Detlef K. Müller, Fritz K. Ringer & Brian Simon (red.), *The Rise of the Modern Educational system: Structural Change and Social Reproduction 1870–1920* (Cambridge 1987) s. 1–3; Lars Petterson, *Frihet, jämlikhet, egendom och Bentham: Utvecklingslinjer i svensk folkundervisning mellan feodalism och kapitalism, 1809–1860* (Uppsala 1992) s. 55–56.

kraft.¹⁴ Även här är det dock svårt att se hur denna förklaringsmodell helt kan förklara utvecklingen, då socken- och fattigskolor startades på många håll långt innan Sverige industrialiserades samtidigt som den tidiga industrialiseringen globalt snarast var något som försvarade allmän skolgång, eftersom den involverade barnarbete.¹⁵

En annan form av marxistisk förklaring är den gramscianska, där man tar utgångspunkt i tanken om skolan som en ideologisk överbyggnad med syfte att rättfärdiga samhällets struktur. Denna förklaring får också stöd av empiriska studier, som visat att argumentationen för folkundervisning handlade om att uppfostra folket.¹⁶ Ett problem med detta perspektiv är dock att det inte kan förklara all utveckling inom skolväsendet. Den kan nämligen inte helt förklara utvecklingen av läroverksutbildningen, vilken syftade till att fostra för ledande befattningar i samhället.¹⁷

En förklaringsmodell som bättre kan begripliggöra framväxten av allmänna läroverk är ett reproduktivt perspektiv. Det utgår från att skolsystemen växte fram som ett svar på behovet av ett nytt sätt överföra sin samhällsställning till nästa generation. Orsaken till denna utveckling kan sägas hänga samman med framväxten av ett kapitalistiskt samhälle, i vilket det inte längre var möjligt för familjer att överföra sina positioner direkt mellan generationer. Det fick till följd att skolan blev en viktig institution för resursstarka gruppers reproduktion i samhället.¹⁸

14. Se ex. Samuel Bowles & Herbert Gintis, *Schooling in Capitalist America: Educational Reform and the Contradictions of Economic Life* (New York 1976) s. 170; Samuel Bowles, "Unequal Education and the Reproduction of the Social Division", i Jerome Karabel & Albert Henry Halsey (red.), *Power and Ideology in Education* (New York 1977 [1971]) s. 137–138.

15. Den sistnämnda slutsatsen bygger framför allt på studier av engelska förhållanden som visar att det var de industrialiserade områdena som hade den lägsta skoltätheten under 1800-talets första hälft. Studier av den svenska landsbygden under sent 1800- och tidigt 1900-tal har även visat att barnarbete länge var något som fick gå före en regelbunden skolgång. Andy Green, *Education and state formation: The rise of education systems in England, France and the USA* (London 1990) s. 53–55; Mats Sjöberg, *Att säkra framtidens skördar: Barndom, skola och arbete i agrar miljö: Bolstad pastorat 1860–1930* (Linköping 1996) s. 136–141.

16. Green (1990) s. 93–99. För exempel på svenska studier som framhållit att syftet med folkundervisningen var att uppfostra de bredare befolkningslagren, se ex. Sandin (1986) s. 246–256; Petterson (1992) s. 309–314.

17. Andy Greens sätt att förklara utvecklingen av sådan utbildning blir närmast funktionalistisk då den hänvisar till statsbyggnadsprocesser och statsförvaltningens behov av utbildade ämbetsmän. Green (1990) s. 79–81, 309–310. För en mer generell kritik av denna förklaringsmodell, se Johannes Westberg, *Att bygga ett skolväsende: Folkskolans förutsättningar och framväxt 1840–1900* (Lund 2014) s. 301–302.

18. Detta utgör en av huvudpoängerna i Larsson (2005) kap. 5.

Parallellskolesystemets uppkomst

Det som talar för en reproduktiv förklaringsmodell som ett fruktbart sätt att förstå 1800-talets utbildningsrevolution är att det skolsystem som växte fram under 1800-talet fick formen av ett parallellskolesystem, med olika skolformer för olika grupper i samhället.¹⁹ Det innebar att medan större delen av befolkningen på sin höjd fick lära sig läsa, skriva och räkna samt undervisades i kristendom inom ramen för folkskolor, fick pojkar ur medel- och överklassen en ordentlig undervisning i dessa ämnen vid läroverken och gavs även undervisning i exempelvis främmande språk och naturvetenskap.²⁰ Flickor som tillhörde samhällets övre skikt gick i särskilda flickskolor, som låg utanför det offentliga skolväsendet. Även dessa skolor gav en mer avancerad undervisning än folkskolan, men den undervisningen var av ett delvis annat slag än läroverksundervisningen.²¹

Drivande i utvecklingen av ett parallellskolesystem var framför allt den framväxande medelklassen, som i Sverige intresserade sig för både reformeringen av de lärda skolorna och utbyggnaden av folkundervisningen. Den första av dessa frågor handlade närmast om att skapa en utbildningsgång som tilltalade den egna samhällsklassen, medan den senare var ett försök att hitta vägar att uppfostra den växande gruppen av daglönare och statare, vilka ansågs sakna förmåga att ta vara på sig själva.²²

I denna strävan att skapa ett utbildningssystem för det nya samhälle som växte fram under 1800-talet låg även en tanke om behovet av olika skolor för olika samhällsklasser, så att exempelvis inte allmogen skulle skicka sina barn till de lärda skolorna i staden för att få undervisning.²³ Ser man till elevsammansättningen vid flera av landets trivialskolor under 1700-talet utgjorde nämligen bondsönerna den största elevkategorin,

19. Esbjörn Larsson, "Utbildning och social klass", i Esbjörn Larsson & Johannes Westberg (red.), *Utbildningshistoria: En introduktion* (Lund 2019) s. 413–417; Esbjörn Larsson, "Classes in themselves and for themselves: The practice of monitorial education for different social classes in Sweden, 1820–1843", *History of Education* 45:5 (2016) s. 511–529.

20. Daniel Lindmark, "Kunskapskraven i den framväxande folkskolan: Linjer i folkskolans integration 1842–1871", i Egil Johansson & Stig G. Nordström (red.), *Utbildningshistoria 1992* (Uppsala 1993) s. 77–116; Larsson (2009) s. 19–27.

21. Gunhild Kyle, *Svensk flickskola under 1800-talet* (Göteborg 1972) s. 127–145.

22. Thomas Magnusson, "Fattigvårdsproblemet och folkskolefrågan", i Egil Johansson & Stig G. Nordström (red.), *Utbildningshistoria 1992* (Uppsala 1993) s. 35–39; Larsson (2017) s. 19–44.

23. Henrik Edgren, *Publicitet för medborgsmannavett: Det nationellt svenska i Stockholms-tidningar 1810–1831* (Uppsala 2005) s. 120–127, 207–210, 291–295.

även om dessa elever utgjorde en försvinnande liten andel av landets bondsöner.²⁴ Därmed var trivialskolorna långt ifrån några exklusiva skolor, även om dess undervisning var ordnad för att passa prästerskapets söner. På många håll fungerade trivialskolorna till och med som ett slags fattigskolor, och resursstarka grupper, inom exempelvis adeln, drog sig ofta för att sätta sina barn i dessa skolor. De använde sig i stället av informatorer för privatundervisning i hemmet.²⁵

Under 1800-talet kom detta förhållande att förändras. Detta skedde emellertid genom en tämligen utdragen process, då medelklassen inte hade någon formell representation på ståndsriksdagen. I stället förde de framför allt en publicistisk kamp för att reformera utbildningsväsendet. Denna process kan sägas ha inletts med Gustaf Abraham Silverstolpes (1772–1824) kritik av utbildningsväsendet vid 1809 års riksdag och den fick en mer långlivad lösning i och med 1878 års skollag, som gav två jämbördiga utbildningsgångar inom läroverken – en reallinje och en latinlinje. Däremellan fick Sverige också sin första folkskolestadga 1842, som krävde att varje församling enskilt eller tillsammans med närliggande församlingar skulle upprätta en skola och anställa en lärare för folkundervisning.²⁶

Parallellt med denna process skedde också en successiv förändring av elevsammansättningen i de lärda skolorna, vilka under 1800-talets gång omvandlades till läroverk. En närmare undersökning av Katedralskolan i Uppsala – som inte bara var en av de större skolorna i landet, utan även hämtade sina elever från olika delar av landet – visar att elevsammansättningen förändring skedde successivt och den synes inte ha haft något direkt samband med de olika förändringar som gjordes av de stadgor och förordningar som styrde skolan under perioden. I stället präglades utvecklingen av en stadig ökning av antalet ynglingar ur medel- och överklass från 1820-talet och framåt, medan antalet söner vars fäder försörjde sig genom någon form av kroppsarbete minskade från och med 1830-talet.²⁷ Intressant nog sammanfaller denna utveckling med

24. Gustaf Sivgård, *Vandrande scholars: Den gamla djäknegångsseden* (Stockholm 1965) s. 41–45.

25. Ola Winberg, "Privatundervisning", i Esbjörn Larsson & Johannes Westberg (red.), *Utbildningshistoria: En introduktion* (Lund 2019) s. 97; Larsson (2019) s. 409–413.

26. Se Larsson (2014) s. 11–30 och där anförd litteratur.

27. Observationen bygger på ovan refererade analys av Norrman & Stenmark (2006) s. 22–272.

hur medelklassens framväxt beskrivits i tidigare forskning, där perioden 1820–1840 framhållits som medelklassens egentliga genombrott i Sverige.²⁸

Att förklara parallellskolesystemet

Vad gäller själva drivkrafterna bakom parallellskolesystemets uppkomst är det som nämnts vanligt att man hänvisar till olika strukturella förändringar under 1800-talet, och då särskilt kapitalismen och framväxten av ett klassamhälle. Problemet med förklaringar av detta slag är emellertid att de saknar konkretion, vilket gör att de många gånger snarare fungerar som utgångspunkter än som förklaringar.²⁹

Om vi ska hävda att parallellskolesystemet är ett resultat av kapitalismen och det klassamhälle som följde i dess spår måste vi även kunna svara på hur detta gick till i praktiken. Hur gick det egentligen till när Sverige under 1800-talet fick ett skolsystem med olika skolformer för olika grupper i samhället?

Som nämnts präglades det sena 1800-talets svenska skola av att den framför allt var segregerad utifrån kön och social klass. Intressant nog skilde sig emellertid formerna för denna segregation på en avgörande punkt. Vid läroverken fick inte flickor fullt ut tillträde förrän 1927 och det fanns långt in på 1900-talet skillnader mellan pojkar och flickors undervisning i folkskolan.³⁰ Någon liknande reglering av skolgången utifrån social klass har aldrig funnits i Sverige, utan snarare framhölls återkommande under 1800-talet att det måste finnas möjlighet för begåvade ynglingar från enklare förhållanden att bilda sig.³¹ Detta till trots rådde det under 1800-talets första hälft stor enighet om att olika samhällsklasser hade olika utbildningsbehov och att dessa bäst tillgodosågs

28. Sten Carlsson, *Ståndssamhälle och ståndspersoner 1700–1865: Studier rörande det svenska ståndssamhällets upplösning* (Lund 1973) s. 269.

29. Denna kritik av historiska förklaringsmodeller har exempelvis framhållits av Johannes Westberg i hans studier av den svenska förskolepedagogikens framväxt och förutsättningar för folkskolans expansion under 1800-talet. Se Johannes Westberg, *Förskolepedagogikens framväxt: Pedagogisk förändring och dess förutsättningar, ca 1835–1945* (Uppsala 2008) s. 26–27; Westberg (2014) s. 28–29.

30. Sara Backman Prytz, "Utbildning och genus", i Esbjörn Larsson & Johannes Westberg (red.), *Utbildningshistoria: En introduktion* (Lund 2019) s. 448–449.

31. Esbjörn Larsson, "Hyddans son i ett framväxande parallellskolesystem: Skolavgifter och försörjningskrav vid de svenska allmänna skolorna under 1800-talets första hälft", *Norsk pedagogisk tidsskrift* 102:2 (2018) s. 133–144.

inom olika skolor för den framväxande medelklassen och den arbetande delen av befolkningen.³²

I och med att den arbetande delen av befolkningen aldrig formellt uteslöts från de läroverk som skapades under 1800-talet kan man fråga sig vad det var som gjorde att söner till denna del av befolkningen minskade i antal vid de allmänna skolorna under 1800-talets första hälft. I och för sig kan anföras att möjligheten att helt befria lärjungarna från skolavgifter försvann när trivialskolorna delades upp i lärdomsskolor och apologistkolor genom 1820 års skolordning. Vidare höjdes även inskrivningsavgifterna vid detta tillfälle samtidigt som det infördes ett försörjningskrav för att få skrivas in som lärjunge. Detta kan emellertid inte helt förklara utvecklingen i och med att det fortfarande fanns möjlighet för flitiga ynglingar att genom stipendier bekosta sin utbildning samtidigt som försörjningskravet faktiskt togs bort efter några år. Det synes alltså inte ha funnits något uttalat mål med 1820 års skolordning att skapa en socialt mer exklusiv rekrytering till läroverken. Tvärtom framhölls återkommande i debatten att även fattigare ynglingar skulle ges möjlighet att studera vidare genom stipendier för begåvade men fattiga lärjungar.³³

En fingervisning om mekanismerna bakom den sociala exkludering som skedde inom skolsystemet under 1800-talet återfinns emellertid i debatten rörande införandet av särskilda terminsavgifter under slutet av 1840-talet. Dessa avgifter innebar nämligen en kraftig höjning av kostnaderna för skolgång, vilket måste ha inneburit ett kännbart hinder för många familjer att sända sina söner till läroverken. Huvudargumentet för införandet av dessa terminsavgifter rörde emellertid inte läroverkens rekrytering, utan skolornas bristande ekonomi. Läroverkens förändrade undervisning med introduktionen av mer moderna språk och naturvetenskap hade nämligen medfört behovet av nya lärartjänster, vilka inte kunde finansieras inom ramen för dåtidens skattesystem.³⁴ Detta gjorde

32. Den förste att bryta med detta sätt att betrakta skolan var till synes Per Adam Siljeström, som under slutet av 1860-talet började argumentera för en skola som gav lika möjligheter till utbildning oavsett social klass och kön. Larsson (2017) s. 19–44.

33. Larsson (2018) s. 133–144.

34. För en närmare beskrivning av hur det skattesystem som avskaffades helt i Sverige först 1901 försvarade möjligheten att öka antalet ämbetsmän, se Kaarlo Wirilander, *Herrskapsfolk: Ståndspersoner i Finland 1721–1870* (Stockholm 1982) s. 100–101.

att man såg det som enda lösning att införa terminsavgifter för att täcka kostnaderna för läroverkens förändrade undervisning. Och i och med att dessa förändringar tillkommit som svar på medelklassens krav på en förnyad undervisning, skulle man kunna hävda att det var medelklassen som indirekt bidrog till att försvåra för mindre bemedlade att läsa vid läroverken, då de förändringar de fick till stånd ledde till högre skolavgifter.³⁵ Detta kan i sin tur ses som ett exempel på hur 1800-talets nya sociala strukturer indirekt kunde påverka hur skolsystemet kom att utvecklas.

Nya utmaningar

Trots att mycket forskning redan ägnats åt det framväxande utbildningssystemet under 1800-talet återstår fortfarande mycket att göra innan vi helt förstår mekanismerna bakom denna revolutionsartade förändring på utbildningsområdet. En av anledningarna till detta är att man tidigare företrädesvis ägnat sig åt hur man under 1800-talet såg på utbildning och de lagar och förordningar som reglerade skolans verksamhet. Problemet med ett sådant angreppssätt är att skolan var en verksamhet som standardiserades först under slutet av 1800-talet. Dessförinnan präglades även statligt reglerad undervisning av stora lokala variationer.³⁶ Detta gör att studier av 1800-talets utbildning i större utsträckning måste ägnas åt skolväsendets faktiska utformning, i stället för att koncentreras till stadgor och skolordningar.

Ett annat problem med äldre forskning om utbildningssystemets framväxt är att den många gånger utgått från hur vi i dag betraktar utbildning och därigenom tillskrivit historiska aktörer vårt nutida sätt att tänka.³⁷ Det enda sättet att råda bot på detta är att slå vakt

35. Larsson (2018) s. 139–142.

36. För exempel på detta, se ex. Madeleine Michaëlsson, *Privata bidrag till folkskolan: Järnbruken och det svenska folkskolväsendet 1850–1930* (Uppsala 2016) s. 145–153; Bernhardsson (2016) s 199–201.

37. Detta märks exempelvis i den forskning som ägnats åt de undervisningsmetoder som Andrew Bell respektive Joseph Lancaster utvecklade runt sekelskiftet 1800, och vilka i Sverige blev kända såsom växelundervisning. Här har tidigare forskning återkommande hänvisat till metodernas kostnadseffektivitet som ett huvudskäl bakom dess popularitet. Empiriska studier av metodernas praktiska tillämpning i Sverige har dock visat att de ekonomiska argumenten inte var särskilt viktiga vid metodens införande samtidigt som metoderna i praktiken inte bidrog till några sänkta kostnader för undervisningens organisering. Larsson (2014) kap. 2 & 3; Esbjörn Larsson "Cheap, efficient, and easy to implement? Economic aspects of monitorial education in Swedish elementary schools during the 1820s", *History of Education* 45:1 (2016).

om tanken att utbildningshistorisk forskning först och främst måste bygga på empiriska studier, och inte på antaganden med utgångspunkt i hur dagens samhälle fungerar och vad vi i dag lägger in i en företeelse som skola.